

“Rebellen” aan het Oostfront

De politieke moeilijkheden bij
de Vlaamse Oostfronters (Tweede deel)

BRUNO DE WEVER

De ontbinding van het Vlaams Legioen: militaire noodzaak of politieke strategie?

Op 7 mei 1943 gaf Himmler het bevel de SS-Sturmbrigade “Langemarck” op te richten waarin o.m. het Vlaams Legioen zou worden opgenomen.⁵⁵ De plannen daarvoor bestonden al veel langer. Het was de SS-generaal Felix Steiner die op 16 september 1942 voor het eerst de ontbinding van de Germaanse Legioenen op tafel bracht. Hij motiveerde dat voorstel met politieke argumenten.⁵⁶ Hij constateerde dat in de bezette Germaanse landen de nationaal-socialistische partijen zeer weinig inspanningen deden om het idee van een Germaans Rijk ingang te doen vinden bij hun volgelingen. De geest in de Legioenen was overeenkomstig: *“In den Legionen prägt sich im wesentlichen der Geist der politischen Parteien aus, die letzten Endes in diesen Waffenträgern ihre bewaffneten Parteigarden sehen müssen und es auch tun. (...) Dementsprechend werden die Legionen als das Schosskind der Parteien von diesen besonders gepflegt und gefördert. Die Germanische Idee wird aber dort zwangsläufig nicht gefördert. (...) So wird es nötig werden zu überlegen, ob die Legionen nicht besser in die germanische Division überführt werden (...)”* Steiner was niet onbaatzuchtig. Hij stond aan het hoofd van de genoemde Germaanse Waffen-SS divisie. Zijn beschrijving van de politieke toestand is fel overdreven. De VNV-leiding zou heel wat zorgen minder hebben gehad, mocht de toestand in het Vlaams Legioen zo geweest zijn. Uit de brief van Steiner blijkt voorts dat Berger zelf al met het idee van een Germaans korps speelde. Het voornemen om de Germaanse legioenen te ontbinden bestond dus al een jaar na hun oprichting.

In het begin van 1943 begon men met de concrete plannen voor de ontbinding. Himmler zelf hield er zich mee bezig. Hij wenste in geen geval dat het Vlaams Legioen in de Germaanse divisie zou worden opgenomen. Vlamingen en Nederlanders in eenzelfde eenheid zouden de Dietse gedachte immers kunnen bevorderen. Berger was een andere mening toegedaan. Hij beweerde dat het uitsluiten van

55. NSGWO II, German records microfilmed at Alexandria, T 175, Records of the Reich Leader of the SS and German Police, Roll 66, frame 2581990. Bevel van Himmler, 7 mei 1943.

56. BAK, NS 19 (Neu), 1667. Brief van Steiner aan Berger, 16 september 1942.

het Vlaams Legioen nefaste gevolgen zou hebben voor de propaganda. Het bezwaar van zijn chef verviel als men Vlamingen en Nederlanders gescheiden kon houden. Berger pleitte ook voor het behoud van de legioenen, zij het pro forma. Hun ontbinding zou te veel stof doen opwaaien. Het was beter hen onder het mom van een militaire hervorming samen te brengen, waarbij de legioenen de regimenten van het Germaanse korps zouden worden. De landsgebonden namen moesten volgens Berger worden afgeschaft.⁵⁷ In een nota van 3 maart 1943 over de "Aufstellung des Germanischen Korps" schreef de "Reichsführer-SS" dat een Vlaamse "Stoss-Brigade", met als kern het Vlaams Legioen zou worden opgesteld. De brigade kon in het Germaanse korps worden opgenomen in een troependeel waarin niet het regiment Nederland zat. Ook individuele vermenging van Vlamingen en Nederlanders was verboden: "*Das Dienen von Flamen in dem Regiment 'Nederland' ist strengstens verboten.*"⁵⁸ Anderhalve maand later werd zijn Dietse fobie nog groter: "*Irgendeine Verwendung der Flamen der Legion 'Flandern' als Korpstruppe des Germanische Korps verbiete ich.*"⁵⁹

Half mei 1943 werd het Vlaams Legioen na vijftien maanden vrijwel onafgebroken frontinzet naar het opleidingskamp van Debica teruggetrokken.⁶⁰ Op 17 mei 1943 gaf Himmler het bevel tot de ontbinding van de eenheid. "Die bisherige Frw. Legion Flandern" werd omgevormd tot de "SS-Sturmbrigade 'Langemarck'".⁶¹ Er bestond al een regiment Langemarck in de SS-Division "Das Reich" waarin enkele honderden Vlamingen waren ingelijfd. Het regiment werd ontbonden en de Vlamingen werden overgebracht naar de Sturmbrigade.⁶² De benaming Langemarck refereert aan de Vlaamse gemeente Langemark waar in het begin van de Eerste Wereldoorlog veel Duitse studenten sneuvelden en waar tot vandaag een begraafplaats van Duitse soldaten is. In Duitsland werd Langemark een symbool voor patriottisme en jeugdig offer. Voor de meeste Vlamingen was Langemark niets meer dan een Westvlaams dorp.

Het ging evenwel om veel meer dan een naamsverandering. De manschappen van het Vlaams Legioen werden ingelijfd in een Waffen-SS-eenheid. Dit leidde tot protest en verzet, zowel bij de vrijwilligers als in het VNV.

57. NSGWO II, German records microfilmed at the Berlin Document Center, V. Berger aan Himmler, 10 februari 1943.

58. N.K.C.A. IN 'T VELD, *De SS en Nederland [...]*, blz. 983-984.

59. BAK, NS 19 (Neu), 159. Bevel van Himmler, 24 april 1943.

60. De andere Germaanse legioenen werden elders geconcentreerd om als regimenten te worden geïncorporeerd in het Germaanse korps.

61. De regimenten in het Germaanse korps behielden hun landsgebonden naam. De Vlaamse "Sturmbrigade" niet.

62. Voor het regiment "Langemarck" werd in Vlaanderen al in augustus 1942 propaganda gemaakt: J. VINCX, *Vlaanderen in uniform*, deel 6, Antwerpen, 1983, blz. 482.

Protest bij het VNV

VNV-leider Staf De Clercq was inmiddels overleden op 22 oktober 1942. Tot de laatste snik had hij geprobeerd opnieuw vat te krijgen op het Vlaams Legioen. Anderhalve maand voor zijn dood schreef hij nog maar eens een rapport voor Reeder waarin hij besloot dat in het legioen alles in het werk werd gesteld *“om de Beweging en de Leider ervan met het meeste misprijzen te behandelen, te belasteren en te beledigen; om rechtstreeks en onrechtstreeks het Legioen als Legioen er onder te krijgen en zijn voortbestaan onmogelijk te maken.”*⁶³ De VNV-leider kon niet vermoeden dat de eerste voorstellen om het Legioen te ontbinden toen al op tafel lagen.

Ondanks zijn ontgoochelingen heeft De Clercq er geen moment aan gedacht de werving voor het Oostfront te staken. Hij beschouwde de inzet als noodzakelijke pasmunt voor de politiek van het VNV. De voortdurende moeilijkheden werden naar de achterban toe stilgehouden of goedgepraat. Aan Reeder schreef hij: *“Deze beschouwingen en besluiten dienen volstrekt een zeer vertrouwelijk karakter te bewaren. Noch ons Volk, noch Duitsland hebben er iets bij te winnen dat, door bekend maken van gewraakte methodes en wantoestanden, ontevredenheid, verontwaardiging en vijandigheid tegenover dezen, die hiervan de schuld dragen, zou ontstaan en dat er een gevoel van achterdocht en onrust bij de nabestaanden der legionairs en der duitsvriendelijke Vlaamse bevolking zou ontwikkeld worden [...]”* VNV'ers die daar anders over dachten werden het zwijgen opgelegd.⁶⁴ Toch bleef De Clercq kort voor zijn dood zelf afwezig op een afscheidsplechtigheid bij het vertrek van een contingent vrijwilligers op 29 augustus 1942. Officieel heette het dat De Clercq zich niet kon verzoenen met het feit dat ook de DeVlag bij de plechtigheid betrokken werd, maar het hiervoor geciteerde rapport dat naar aanleiding van dit incident werd geschreven, bewijst dat er meer aan de hand was.

De Clercqs opvolger Hendrik Elias nam de zware erfenis over. Hij zou aanvaankelijk in hetzelfde spoor als zijn voorganger blijven. Op 14 maart 1943 weigerde hij aanwezig te zijn op een afscheidsplechtigheid omdat ook DeVlag-leider Jef Van de Wiele er het woord zou voeren. Als gevolg daarvan werden twee plechtigheden gehouden, een voor de VNV-sympathisanten en een voor de DeVlag-sympathisanten. Op 18 april 1943 herhaalde dit scenario zich. Ook Elias schreef brieven en rapporten. Op 7 mei 1943 aan Reeder: *“[...] Wij hebben in werkelijkheid geen*

63. ARA, KA, Bundel 919. Nota van de leider van het VNV aan de heer president Reeder, 8 september 1942.

64. Een VNV-leider uit Aalst werd berispt omdat hij tijdens VNV-vergaderingen sprak over de wantoestanden in het Vlaams Legioen: ARA, KA, Bundel 923. Brief van Ernest Van den Berghe aan Jozef Coene, 7 april 1942.

Vlaams Legioen. Bij de monsterring wordt steeds de nadruk gelegd op de aanmelding voor de Wapen SS waar het nationaal karakter ten onder gaat in de overgrote aanwezigheid van Duitsers of waar de Germaanse stammen worden samengebracht in een amalgaam, dat door Duitsland wordt opgeslorpt. Men moet werkelijk vast besloten zijn zich te melden voor het SS-Legioen Vlaanderen en goed weten wat men wil, om de kans te krijgen in het Legioen terecht te komen. Dit Legioen zelf is trouwens maar een onderdeel der Wapen SS en wordt door velen aangevoeld als het ware een noodgedwongen en spijtige toegeving aan het particularisme der Vlamingen. [...] Men heeft in Vlaanderen het gevoel dat het Legioen als iets onvolwaardig wordt aanzien, ten opzichte van de volwaardigheid van de Wapen SS. Deze indruk wordt trouwens bevestigd door de pogingen die worden aangewend om de legionnaires te overtuigen niet de eed van het Legioen af te leggen doch de eed der Waffen-SS."⁶⁵ Voorts klaagde Elias de politieke lessen aan "die allen wijzen op éénzelfde geest en éénzelfde opvatting: het Nederlands is slechts een dialect van het Duits, de Vlamingen zijn geen volk. Het is vanzelfsprekend dat in deze geest het VNV waartoe het overgrote deel der legionnaires zich bekennen, ongeveer wordt voorgesteld als een Beweging, die het verraad aan Duitsland zoniet organiseert dan ten minste belichaamt." Dit alles leidde er volgens Elias toe dat rond het Legioen "een atmosfeer van onrust, van onbehagen en mistevredenheid" heerste. Tenslotte kwam hij tot de essentie: "Het is niet voldoende [...] te weten waartegen men vecht, men moet ook weten waarvoor. Het is niet voldoende [...] de manschappen te leveren, men moet ook de zekerheid hebben dat men ze niet zal bewerken om ze vijandig te maken tegenover de Beweging die ze heeft geleverd."⁶⁶

Op hetzelfde moment als Elias dit schreef werd in Berlijn het Vlaams Legioen opgedoekt. Nog voor dat nieuws bekend werd waren de gemoederen in Vlaanderen al verhit. Elias legt er getuigenis over af. De VNV-leider stond steeds meer onder druk van zijn achterban. Vooral de verspreiding van een brief van de dominicaan Jules Callewaert aan Elias en de VNV-leiding, 3 april 1943, wekte beroering. De demarche van Elias bij Reeder was er het directe gevolg van. Callewaert klaagde aan dat "onze Legioensoldaten opgenomen worden bij de SS Langemarck (...)"⁶⁷ Het lijkt erop dat Callewaert een beroep kon doen op de goddelijke

65. De druk op vrijwilligers om de SS-eeed af te leggen bestond al voor de officiële afschaffing van het Vlaams Legioen. VNV-gouwleider Theo Brouns meldde Elias dat een Limburgse vrijwilliger advies vroeg over het feit dat zijn compagnie de SS-eeed moest afleggen. Samen met vijftien anderen had hij geweigerd de eed af te leggen. Elias noteerde: "Eedformule werd vastgesteld in overleg met de Leider van het VNV en dient strikt in overleg met hem gewijzigd te worden": ARA, KA, Bundel 918. Brouns aan Elias, 4 december 1942.

66. H.J. ELIAS, *Het Vlaams-nationalisme in de Tweede Wereldoorlog*, onuitgegeven studie.

67. NSGWO II, Archief VNV, 597bis. Callewaert aan Elias en de Raad van Leiding, 3 april 1943.

voorzienigheid. In feite had de pater het over het regiment “Langemarck” in de divisie “Das Reich”.⁶⁸ Callewaert hekelde het feit dat vrijwilligers die lichamelijk in aanmerking kwamen voor de Waffen-SS door de SS-werfbureaus werden aangemaand zich niet te melden voor het Vlaams Legioen.⁶⁹ Himmler gaf op 23 april 1943 trouwens het bevel dat de “SS-fähige” recruten in de Waffen-SS moesten terechtkomen.⁷⁰ Dit alles moet worden gezien als een voorbereiding voor de definitieve afschaffing van de Legioenen. Callewaert was niet de enige die in de pen klom om te protesteren. Frans Daels schreef aan de Duitse overheid, 18 mei 1943⁷¹: *“Tijdens de wereldoorlog schreven bedrogen Vlaamse Ijzersoldaten met bloedrode letters op de stukgeschoten puinen: ‘Hier ons bloed, wanneer ons recht?’ Zal deze tragische kreet door onze stervende legioenmannen nu ook aan het Oostfront herhaald worden?”* Callewaert schreef begin juni 1943 aan Daels dat hij niet meer wilde deelnemen aan de voorbede van de IJzerbedevaart omdat daar de Oostfrontstrijders gehuldigd werden. Callewaert wilde consequent zijn en kon geen hulde brengen aan “nutteloos bloed”.⁷²

De afschaffing van het Vlaams Legioen was olie in het vuur van de al laaiende protesten. Toen Frans Daels er op de hoogte werd van gesteld schreef hij aan Elias⁷³: *“Dit alles stemt mij hoe langer hoe meer tegen elke ophemeling van dat front op de bedevaart, omdat ik in zulke omstandigheden geen verantwoordelijkheid dragen wil [...] Wij moeten ootmoedig bekennen dat wij bedrogen zijn geweest. En iedere dag verder bedrogen worden.”* In de VNV-kaders leefde die opvatting steeds sterker. Dat blijkt ook uit een merkwaardig document. In juli 1943 bezochten een SD’er en een SS-vrijwilliger een aantal vooraanstaande Vlaams-nationalisten. Ze droegen het uniform van het Vlaams Legioen en deden zich voor als misnoegden om zodoende het vertrouwen te winnen. Op die manier verzamelden ze compromitterende getuigenissen van o.m. Jeroom Leuridan, August De Wilde, Antoon De Pesseroey (NSJV), Fons Mares (DM/ZB), Maurits Geerardijn en Jules Callewaert.

68. In de door de SS opgestelde Duitse vertaling van de brief luidt het *“unsere Legionenmänner werden in das SS-Regiment Langemarck aufgenommen”*: BAK, NS 19 (Neu), 840. “Uebersetzung. Brief des Pater Callewaert an Dr. Elias, Leiter der Einheitsbewegung und an den Hohen Führungsrat.” Bijlage bij een brief van Berger aan Himmler, 28 mei 1943.

69. Deze praktijk werd in de brieven van sommige vrijwilligers aangeklaagd en bevestigd door getuigen: B. De Wever, Eigen verzameling documenten.

70. BAK, NS 19 (Neu), 159. Bevel van Himmler, 23 april 1943.

71. NSGWO II, Archief VNV, 599. “Open brief van Professor Daels aan de Duitse overheid”, 18 mei 1943.

72. AGB, Dossier Frans Daels. Brief van Jules Callewaert aan Frans Daels, 6 juni 1943.

73. AGB, Dossier Frans Daels. Brief van Frans Daels aan Hendrik Elias, 20 juli 1943. Daels was via vrijwilligers te weten gekomen dat het Vlaams Legioen niet meer bestond.

Uit de verslagen die de beide mannen opstelden en overmaakten aan Richard Jungclaus, bleek de diepe malaise met betrekking tot het Vlaams Legioen.⁷⁴

In Vlaanderen werd de afschaffing van het Vlaams Legioen voor het eerst einde juli 1943 openbaar gemaakt door Schindlmayer, de bevelhebber van het “Waffen-SS Ersatzkommando” ter gelegenheid van het vertrek van een contingent vrijwilligers. *Volk en Staat* meldde het nieuws in een bescheiden artikel zonder enige commentaar.⁷⁵ Het is best mogelijk dat dit ook voor Elias de eerste officiële bekendmaking was. Het is niet duidelijk wanneer en op welke wijze Hendrik Elias en de Raad van Leiding op de hoogte werden gesteld van de afschaffing van het Vlaams Legioen. Het staat wel vast dat Elias niet op voorhand door de SS verwittigd werd, laat staan dat men hem had geraadpleegd. Later verklaarde hij aan Reeder: “*der Name der Legion wurde [...] verändert, ohne dass der Leiter des VNV hiervon vorher oder nachher unterrichtet wurde.*”⁷⁶ Nochtans had hij nog op 23 juni 1943 in Berlijn een gesprek met Gottlob Berger, de man die aan de basis lag van de afschaffing.⁷⁷

Medio juli 1943 had Elias een gesprek met Schindlmayer. Hij waarschuwde dat het VNV de werving voor het Vlaams Legioen en de Waffen-SS binnen enkele weken zou staken als de toestand niet veranderde.⁷⁸ Daarmee bedoelde hij de globale spanningen tussen het VNV en de DeVlag/SS en niet specifiek de toestanden bij het Vlaams Legioen. Elias verklaarde dat hij bereid was aan zijn opvattingen geen ruchtbaarheid te geven. Het gesprek met Schindlmayer moet worden beschouwd als de aankondiging van de breuk met de SS die hij op 14 augustus 1943 zou voltrekken. Het staken van de werving voor de Waffen-SS was daarvan een van de belangrijkste aspecten. Het is dan ook niet toevallig dat Elias voor het eerst zijn voornemen kenbaar maakte aan Schindlmayer, de man die verantwoordelijk was voor de Waffen-SS-werving in het ambtsgebied van Von Falkenhausen.

Het is vreemd dat Elias de afschaffing van het Vlaams Legioen niet expliciet ter sprake bracht in zijn gesprek met Schindlmayer. Was de VNV-leider misschien medio juli nog altijd niet op de hoogte van de afschaffing ervan? Dat hij er mee dreigde de werving voor de Waffen-SS én het Vlaams Legioen te staken kan daar op wijzen⁷⁹, hoewel Elias en de VNV-pers nog maanden over het Vlaams Legioen

74. AGB, Dossier Jef François, Bundel 1. Het verslag is gedateerd op 23 juli 1943.

75. *Volk en Staat*, 1-2 augustus 1943.

76. BAK, NS 19 (Neu), 1530. Vertaling van de brief van Elias aan Reeder van 25 augustus 1943, 26 augustus 1987.

77. BAK, NS 19 (Neu), 2118. Berger aan Himmler, 25 juni 1943.

78. A. DE JONGHE, *De strijd [...]*, deel 3, blz. 116.

79. Dat noteerde Reeder in zijn activiteitenverslagen: GRMA, roll 106. TB nr. 25, juli-september 1943, 500-501. In het “Monatsbericht van de Germanische Leitstelle” (BAK, NS 1/vorl. 524) daarentegen werd alleen over de Waffen-SS gesproken. Met dank aan Albert De Jonghe.

zouden spreken alsof het nog bestond.⁸⁰ Is het mogelijk dat de officiële bekendmaking van de afschaffing van het Vlaams Legioen door Schindlmayer einde juli de aanleiding was om de breuk met de SS te voltrekken? Dat is niet onmogelijk, maar het is niet zo expliciet in de bronnen terug te vinden. Het verdwijnen van het Vlaams Legioen was in ieder geval een belangrijke medeoorzaak van de breuk. De jarenlange ergernis in de rangen van het VNV en niet het minst bij sommige VNV-gezinde legioensoldaten zelf, over het feit dat het Vlaams Legioen volledig aan de VNV-controle ontsnapte, kreeg zijn beslag. Dat werd door Elias zeer duidelijk gesteld in een brief aan Reeder waarin hij de breuk met de SS motiveerde⁸¹: *“Als het VNV de actieve werving voor het Legioen en de Waffen-SS niet meer doorvoert, gebeurt dat enkel om klaarheid te verkrijgen over de verhoudingen die in het Vlaams Legioen bestaan en over de verhoudingen van het Legioen met het VNV, dat de meerderheid van de vrijwilligers leverde. [...] Mijn terughouding in de actieve werving is dan ook geen fundamentele stellingname tegen de werving in het algemeen. Ik kan echter mijn volgelingen niet aansporen hun leven te offeren als ik zelf geen zekerheid heb over de toekomst van mijn volk of over de politieke scholing van het Legioen.”* Elias benadrukte wel dat hij principieel niets tegen de werving had, dat hij integendeel niets liever wilde dan zijn *“volk met goed en bloed te kunnen inzetten voor de Duitse overwinning.”*

Tijdens de Algemene Raad van 14 augustus 1943 was de afschaffing van het Vlaams Legioen één van de belangrijkste grieven die het aanwezige VNV-kader ventileerde. Jungclaus schetste de stemming op de vergadering⁸²: *“Die Umbenennung der Legion in ‘Sturmbrigade Langemarck’ hätte im gesamten VNV stärkste Mißbilligung hervorgerufen. Es gelte ab jetzt die Parole ‘Keine Kraft mehr für Deutschland’.”* De SS-functionaris overdreef zonder twijfel. Het VNV bleef zich inspannen voor de werving van vrijwilligers voor de Duitse oorlogsvoering, zij het dan in andere formaties dan de Waffen-SS. Overigens toonde de VNV-leiding zich bij de stopzetting van de werving voor de Waffen-SS niet zo radicaal. Het stopzetten van de actieve werving liet nog ruimte voor initiatieven die onrecht-

80. Op 6 augustus 1943 verscheen een artikel op de eerste pagina van *Volk en Staat* onder de kop “Het Vlaams Legioen, Hou Zee!”. Dit artikel van Jan Brans verscheen naar aanleiding van de tweede verjaardag van het vertrek van het eerste contingent. Dat het Legioen niet meer bestond werd niet meegedeeld.

81. BAK, NS 19 (Neu), 1530. In het Duits vertaald afschrift van de brief van Hendrik Elias aan Eggert Reeder, 26 augustus 1943.

82. BAK, NS 19 (neu), 1530. Brief van Jungclaus aan Berger, s.d. Jungclaus bekwam zijn informatie van Jef Van de Wiele die ze op zijn beurt van een V-man ontving. Enig voorbehoud is dus geboden. Ook Elias verklaarde aan Reeder dat de afschaffing van het Vlaams Legioen tot grote onrust leidde. BAK, NS 19 (neu), 1530. Brief van Reeder aan Himmler, 28 augustus 1943.

streeks een wervende betekenis konden hebben. Op 14 september 1943 verscheen bijvoorbeeld een uit de “Brüsseler Zeitung” overgenomen artikel waarin ten onrechte werd beweerd dat het Vlaams Legioen onder de benaming SS-Sturmbrigade Langemarck deel uitmaakt van het Germaanse Korps. Onder het artikel stond een (weliswaar klein) kadertje met de plaatsen en de data voor de aanwerving. Op 30 september 1943 verscheen op de eerste pagina een artikel van de Vlaamse “Kriegsberichter” Jan d’Haese onder de titel “Recrutengedachten”: *“Nog altijd zijn er mensen uit onze Beweging die zich melden om soldaat te worden. Elke dag gaan nieuwe kameraden naar het ‘Vlaams Legioen’ [...] Het is betekenisvol dat het percent van diegenen die zich aanmelden niet vermindert! [...]”* Dit artikel leidde tot een rel binnen de redactie van de VNV-krant. Hoofdredacteur Jan Brans had het artikel geweigerd omdat het volgens hem inging tegen de werfstop. Zijn collega Antoon Mermans was het daar niet mee eens en vroeg de VNV-leiding de toelating om het toch te publiceren omdat volgens de afspraken ingezonden stukken over de Waffen-SS gepubliceerd mochten worden, zeker als ze ondertekend werden door VNV-ers.⁸³ D’Haese publiceerde op 15 oktober 1943 nog een artikel onder de titel “De soldaat van de Waffen-SS: een nieuwe persoonlijkheid”. Ook dit artikel had onvermijdelijk een wervende kracht.

De werfstop was dus zeer dubbelzinnig en werd op een weinig kordate manier doorgevoerd in de VNV-pers. De directe oproepen voor de Waffen-SS vielen weg. In plaats daarvan werd geworven voor de “weerformaties”, vooral de Vlaamse Wachtbrigade, voor NSKK en OT en ook voor de Kriegsmarine.⁸⁴ In beschouwende artikels werd het thuisfront in één adem genoemd met het Oostfront en de Sturmbrigade Langemarck stond op gelijke hoogte met tal van andere gemilitariseerde formaties. Vooral het “binnenlandse bolsjewisme” werd benadrukt.⁸⁵ Ook in de interne briefwisseling werd een zekere dubbelzinnigheid gehandhaafd. Zo vermeldde een rondschrĳven van oktober 1943 aan alle arrondissementsleiders en -propagandaleiders dat op de plechtigheid van 10 oktober rond het grafmonument van Staf De Clercq een delegatie aanwezig was van het SS-Legioen “Vlaanderen”.⁸⁶

83. KA, Dossier Elias, bundel 2. Mermans aan Lambrechts, 22 september 1943.

84. Op 9 juli 1943 verscheen voor het eerst een wervend artikel voor de Kriegsmarine. Elias beschouwde het als een compensatie voor de werfstop voor de Waffen-SS. In de voorbereidende vergaderingen in Duitsland had Himmler van Grootadmiraal Dönitz op 20 juli 1943 de verzekering gekregen dat hij mocht instaan voor de politieke scholing van de vrijwilligers: BAK, NS 19 (Neu), 948. Men constateert dat Elias alweer een slag achter lag.

85. Zo verscheen in september 1943 een speciaalnummer van het VNV-weekblad *De Nationaal-socialist* rond het thema “Bolsjewisme hier!”. Het bevatte o.m. artikels van mensen uit “het SS-Legioen ‘Vlaanderen’.”

86. ARA, KA, Bundel 943. Rondschrĳven van Karel Lambrechts aan alle arrondissementsleiders en propagandaleiders van het VNV, s.d.

De weinig besliste houding van het VNV bevredigde geenszins de interne oppositie. In een anoniem pamflet van “Nederland Eén”, november 1943, werd scherp aangeklaagd dat *“Vlaamse jongeren uit zuiver doch misleid idealisme voor vreemde belangen in het vuur worden gejaagd”*.⁸⁷ Antoon Mermans reageerde in *Volk en Staat* zeer heftig maar volledig naast de kwestie.⁸⁸ Hij kon moeilijk anders dan het belang benadrukken van de enkele duizenden vrijwilligers die het VNV had geworven. In een interne nota over de groeiende kritiek⁸⁹ werd een merkwaardige redenering ontwikkeld: *“De vrijwillige medewerking van de Vlaamse Volksgemeenschap is een onaanvechtbare titel op latere zelfstandigheid [...]. Het is [...] onwaar te zeggen dat Vlaamse jongens voor vreemde belangen in Rusland in het vuur worden gejaagd [...].”* De huidige moeilijkheden waren het gevolg van eerder genomen beslissingen. *“Er was [...] een koele en scherpe intellectualistische geest nodig om te redden wat door enthousiasme en overdreven vertrouwen werd verkorven.”* De kritiek op de leider was dan ook niet terecht. *Volk en Staat* ging wel in de fout: *“Aan het hoofd van de redactie staat wellicht geen man, die voldoende koud en intellectualistisch is. Vandaar ongepaste blokletters en weleens een ongepast artikel.”* Het VNV viel ten prooi aan verwarring. Hendrik Elias beschouwde het Vlaams Legioen als een politiek verloren zaak. Hij begreep dat de VNV’ers die zich hadden gemeld gebonden waren door een militaire eed en dat ze de politieke bocht van het VNV daarom niet konden volgen. De VNV-leider zou dan ook geen steun verlenen aan de rebellie die in hun schoot ontstond.

DR. BRUNO DE WEVER, UNIVERSITEIT GENT,
VAKGROEP NIEUWSTE GESCHIEDENIS, BLANDIJNBERG 2, B-9000 GENT

87. NSGWO II, Archief VNV, 598.

88. A. MERMANS, “Wij laten aan onze doden niet komen”, in: *Volk en Staat*, 10 november 1943.

89. KA, Dossier Daels, Kaft G. Beschouwingen bij het Rapport “Nederland Eén”, [november 1943].